

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ДЕРЖАВИ І ПРАВА ім. В.М. Корецького**

БАГІРОВ Сергій Рамізович

УДК 343.222.4:122

**ПРИЧИННИЙ ЗВ'ЯЗОК У ЗЛОЧИНАХ,
ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ЧЕРЕЗ НЕОБЕРЕЖНІСТЬ**

Спеціальність 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія;
кримінально-виконавче право

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Київ – 2005

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Інституті держави і права ім. В.М. Корецького Національної академії наук України.

**Науковий
керівник:**

доктор юридичних наук, професор
МУЗИКА Анатолій Ананійович,
Київський юридичний інститут
МВС України,
проректор з наукової роботи.

**Офіційні
опоненти:**

доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України
МЕЛЬНИК Микола Іванович,
Центральна виборча комісія,
заступник Голови;

кандидат юридичних наук, доцент
**ГОНЧАРЕНКО Сергій
Владленович,**
Академія адвокатури України,
завідувач кафедри прав людини,
міжнародного та європейського права.

**Провідна
установа:**

Національна юридична академія
імені Ярослава Мудрого, кафедра
кримінального права, м. Харків.

Захист відбудеться “___” червня 2005 року о ___ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.236.02 при Інституті держави і права імені В.М. Корецького НАН України (01601, Київ, вул. Трьохсвятительська, 4).

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України (01601, Київ, вул. Трьохсвятительська, 4).

Автореферат розісланий “___” травня 2005 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради
доктор юридичних наук

І. М. Кучеренко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Все тече, все змінюється... Цей давній постулат випробуваний багатьма поколіннями. І в новому тисячолітті умови суспільного буття вже підводять вчених до усвідомлення необхідності перегляду, зокрема, наукових позицій, що обґрунтовують відповідальність людини за соціальні наслідки своєї поведінки. Відбувається зміна багатьох парадигм, що не відповідають основним положенням новітньої наукової думки.

Кримінально-правова доктрина містить аксіоматичне філософське положення, відповідно до якого осудна людина повинна нести відповідальність лише за ті негативні зміни в об'єктивному світі, що були викликані її поведінкою. Інакше кажучи, між поведінкою людини і шкодою, що настала, повинен існувати причинний зв'язок.

У сучасних умовах, під впливом науково-технічного прогресу, питання про причинний зв'язок у кримінальному праві набуло більш складного характеру. Вітчизняні юристи наголошують, що вчення про причинний зв'язок потребує подальшого розвитку, оскільки людська діяльність все частіше стає джерелом підвищеної небезпеки, і встановлення причинного зв'язку значно ускладнюється та набуває неабиякого значення.

Про актуальність проблеми свідчать і результати вивчення судової практики. Так, у вивчених дисертантом кримінальних справах про транспортні злочини в 48% випадків зустрілися ті чи інші ускладнення у розвитку причинного зв'язку через вплив різномірних факторів. В об'єктивному генезисі необережного злочину досить помітну роль відіграють фактори, що мають назву "привхідні сили". Через множинність причин та умов детермінації необережного злочину практичним працівникам і теоретикам здебільшого доволі складно дати правильну юридичну оцінку поведінці кожного суб'єкта, який тією чи іншою мірою сприяв настанню злочинного наслідку.

У науці кримінального права проблема причинного зв'язку досліджується на двох основних рівнях: загальному й особливому. На загальному рівні ці дослідження зводилися до спроб створення універсального теоретичного підґрунтя вирішення проблеми причинного зв'язку в кримінальному праві. На рівні особливого вивчалися проблеми кримінально-правової оцінки причинного зв'язку в окремих групах (категоріях) злочинів – службових, транспортних, проти життя і здоров'я особи тощо.

Загальний рівень дослідження представлений працями М.Д. Дурманова, М.І. Ковальова, В.М. Кудрявцева, В.Б. Малініна, А.А. Піонтковського, В.С. Прохорова, Т.Л. Сергєєвої, А.А. Тер-Акопова, О.Л. Тимчука, Г.В. Тімейка, А.Н. Трайніна, Т.В. Церетелі, М.Д. Шаргородського, Н.М. Ярмиш та інших авторів. Вивченню причинного зв'язку у певних категоріях злочинів присвячені,

зокрема, роботи В.І. Борисова, С.В. Гончаренка, М.С. Грінберга, П.С. Дагеля, Б.О. Курінова, І.П. Лановенка, В.В. Лук'янова, В.Г. Макашвілі, П.С. Матишевського, В.А. Мисливого, В.А. Нерсисяна, М.С. Романова, О.Б. Сахарова, О.Я. Светлова, М.Г. Угрехелідзе, М.П. Яблокова.

Дослідження базується і на працях таких вчених, як П.П. Андрушко, М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, Я.М. Брайнін, П.А. Воробей, В.К. Грищук, А.Ф. Зелінський, В.Ю. Квашиш, В.С. Комісаров, М.Й. Коржанський, О.І. Коробєєв, О.М. Костенко, Л.Л. Кругліков, Н.Ф. Кузнецова, О.М. Литвак, Н.О. Лопашенко, Ю.І. Ляпунов, М.І. Мельник, П.П. Михайленко, А.А. Музика, В.О. Навроцький, А.В. Наумов, В.А. Номоконов, М.І. Панов, О.І. Парог, З.М. Соколовський, В.В. Сташиш, С.А. Тарарухін, В.Я. Тацій, В.П. Тихий, Є.В. Фесенко, В.Д. Філімонов, М.І. Хавронюк, В.І. Шакун, С.С. Яценко та ін.

На особливу увагу заслуговує докторська дисертація української вченої Н.М. Ярмиш “Теоретичні проблеми причинно-наслідкового зв’язку в кримінальному праві (філософсько-правовий аналіз)” [Харків, 2003 р.]. У цій фундаментальній праці автор уперше у вітчизняній юридичній доктрині комплексно дослідила філософсько-правову природу феномена каузальності і зробила вагомий науковий внесок у подальший розвиток вчення про причинний зв’язок.

Водночас варто зауважити, що проблема причинного зв’язку у злочинах, що вчиняються через необережність, українськими юристами досліджувалася лише фрагментарно. Втім, причинний зв’язок у необережних злочинах суттєво відрізняється від каузального зв’язку в умисних діяннях, позаяк має певну специфіку, що не залежить від форми вини, оскільки причинний зв’язок має об’єктивний характер: ознаки специфіки причинного зв’язку впливають із властивостей перебігу заподіяння шкоди. Головні особливості причинного зв’язку в необережних злочинах полягають у множинності факторів, що зумовлюють настання шкоди; у різній каузальній силі останніх; у складному характері переплетення ланок каузального ланцюга і в невід’ємному зв’язку лише з тим діянням, яке є порушенням певних правил безпеки.

Складність пізнання перебігу заподіяння шкоди в необережних злочинах, як свідчить юридична практика, може призводити до уникнення кримінальної відповідальності винуватими, діяннями яких завдані тяжкі наслідки, або зумовлювати інкримінування певним особам наслідків, об’єктивно не викликаних їх поведінкою. Тож, зустрічається чимало труднощів при кваліфікації відповідних злочинів і як наслідок – помилок у слідчій і судовій практиці. З огляду на зазначене причинний зв’язок у необережних діяннях потребує теоретичного переосмислення й уточнення.

Зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до плану науково-дослідної роботи відділу проблем кримінального права, кримінології та судоустрою Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України на 2000–2004 рр., де передбачений перспективний напрям наукового дослідження за темою “Актуальні проблеми кримінологічної безпеки в Україні”.

Мета і завдання дослідження. Основною метою дисертаційного дослідження є наукова розробка нових концептуальних положень вчення про причинний зв'язок у злочинах, що вчиняються через необережність.

Головні завдання дослідження: узагальнити теорії вчених-криміналістів Росії і Німеччини XIX–XX ст.ст. з проблеми причинного зв'язку; дослідити трансформацію поглядів з аналізованої проблеми у науці кримінального права радянського періоду; охарактеризувати сучасний стан проблеми причинного зв'язку в науці кримінального права України і Росії; дослідити найбільш дискусійні питання й особливості встановлення причинного зв'язку у злочинах проти безпеки виробництва і проти безпеки руху та експлуатації транспорту; розробити доктринальну модель норм вітчизняного кримінального законодавства про відповідальність за порушення правил безпеки у зазначеній сфері, котрі (порушення) створюють умови для заподіяння тяжких наслідків і викликають їх; на підставі виявлених теоретичних закономірностей та з метою оптимізації судової і слідчої практики сформулювати відповідні рекомендації у сфері правозастосування.

Об'єкт дослідження – вчення про причинний зв'язок у кримінальному праві.

Предметом дослідження є кримінально-правові проблеми встановлення причинного зв'язку у злочинах, що вчиняються через необережність.

Автором використані такі, зокрема, *методи дослідження*: історико-правовий (дозволив виявити генезис теорій причинного зв'язку в науці кримінального права, а також трансформацію поглядів учених з основних аспектів цієї проблеми); формально-юридичний (застосовувався при юридичному аналізі правових норм Кримінального кодексу України, роз'яснень Пленуму Верховного Суду України); порівняльно-правовий (слугував зіставленню поглядів українських і зарубіжних учених на проблему причинності в кримінальному праві); соціологічний (використаний у процесі вивчення кримінальних справ за спеціально розробленими анкетами).

Емпіричну базу дослідження складають дані, отримані в результаті вивчення 220 кримінальних справ, розглянутих судами м. Запоріжжя і Запорізької області за період 1992–2003 рр.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація за обраною темою є першим в Україні комплексним дослідженням проблем встановлення причинного зв'язку у злочинах, що вчиняються через необережність.

До найбільш важливих результатів дослідження належать такі:

1. Обґрунтований висновок про те, що ознаки й особливості детермінаційних зв'язків і привідних сил, які впливають на об'єктивний перебіг заподіяння шкоди, не співпадають в різних групах злочинів. Це унеможливило вироблення універсального критерію встановлення причинного зв'язку для всіх без винятку злочинів, що містять у своїх складах передбачений законом шкідливий наслідок.

2. На новому концептуальному рівні обґрунтована теза стосовно причинного зв'язку як виду детермінаційної залежності, що використовується

кримінальним правом. Для об'єктивного обґрунтування відповідальності за певні злочини законодавцем застосовується такий вид детермінаційної залежності, за наявності якого відповідне порушення правил безпеки безпосередньо не завдає шкоди, а за своїми властивостями наближається до її зумовлювання (наприклад, ст. 264 КК). Відповідно до принципу збереження фундаментальних наукових понять зроблений висновок про доцільність зміни традиційного змісту категорії причинності: необхідно розширити розуміння причинного зв'язку в кримінальному праві, включивши до нього й інші різновиди детермінаційних зв'язків, що використовуються законодавцем.

3. Наведені додаткові аргументи на користь концепції “*ступеня заподіяння*” А.Н. Трайніна, а саме: коли наслідок виникає в об'єктивному світі через дію не однієї, а кількох причин, не можна стверджувати, що наслідок є проявом лише однієї з причин. Оскільки найбільші складнощі для практики становить спільне заподіяння шкоди необережною поведінкою кількох осіб, то видається доцільним враховувати ступінь їх участі у механізмі утворення інтегративної причини настання злочинного результату. Наукові положення про інтегративну причину покладені в основу авторського бачення доцільності диференціації відповідальності суб'єктів спільного необережного заподіяння шкоди.

4. Отримала подальший розвиток наукова позиція стосовно того, що заподіяна потерпілому шкода в окремих випадках перебуває в об'єктивному зв'язку не лише з поведінкою суб'єкта необережного злочину, а й з неправомірною поведінкою самого потерпілого. Це питання потребує більшої уваги з боку законодавця у процесі криміналізації відповідних діянь і може виявитися у створенні привілейованих складів деяких видів необережних злочинів, або у віднесенні такої поведінки до переліку пом'якшуючих обставин. Закріплення у кримінальному законодавстві привілейованих складів необережних злочинів з урахуванням неправомірної поведінки потерпілого вимагатиме від суб'єктів правозастосування обов'язкової кримінально-правової оцінки діянь всіх учасників події.

5. Наповнені новим змістом концепції науковців, методологічне підґрунтя положень яких полягає в постулюванні об'єктивної нерівноцінності каузальних факторів (умов заподіяння), а саме: стосовно злочинів, що вчиняються через необережність, розроблена класифікація порушень правил безпеки залежно від інтенсивності впливу відповідного діяння на об'єкт кримінально-правової охорони. Автором виокремлені три види порушень правил, що виступають умовами настання шкідливого результату: формальні (не детермінують наслідки); ті, що сприяють настанню наслідку (зумовлюючий зв'язок); ті, що породжують наслідок (причинний зв'язок). Наведений підхід щодо видів порушень правил безпеки відображає особливості певних детермінаційних зв'язків і може слугувати для їх розмежування, а також бути основою для формулювання відповідних кримінально-правових норм.

6. Уперше сформульовані положення, відповідно до яких різні об'єктивні види детермінаційної залежності, що застосовуються в кримінальному праві (заподіяння й зумовлювання), відображають різний за інтенсивністю вплив

відповідного діяння на об'єкт кримінально-правової охорони. Зроблений висновок, що наявність цих двох об'єктивних зв'язків у кримінальному праві може бути підставою диференціації кримінальної відповідальності. Цей висновок ґрунтується на нетотожності санкцій різних кримінально-правових норм з ідентичними наслідками: одні з цих норм формулюються законодавцем у розрахунку на заподіяння наслідків, інші – на їх зумовлювання.

7. Отримала подальший розвиток наукова позиція стосовно необхідності вважати юридично значущим лише такий об'єктивний зв'язок, у якому діяння суб'єкта становить небезпеку для об'єкта кримінально-правової охорони. Відповідно до цього і з метою оптимізації слідчої та судової практики дисертант удосконалив критерії встановлення причинного зв'язку, що адресовані юристам (підрозділ 3.2 структурної частини автореферату “Основний зміст роботи”).

8. Удосконалений кримінально-правовий зміст і по-новому обґрунтована доцільність застосування цільового методу встановлення причинного зв'язку, а саме: щоб мати каузальні властивості і бути юридично значущим, певне нормативне правило безпеки, порушене суб'єктом, має бути розрахованим не лише на запобігання шкідливим наслідкам фізичного характеру (цей результат є вторинним), а передусім на запобігання заподіяння соціальної шкоди основному безпосередньому об'єкту кримінально-правової охорони.

9. Вперше у вітчизняній кримінально-правовій теорії сформульований висновок про те, що кримінальна відповідальність має бути диференційована залежно від видів детермінаційних зв'язків. Численні ситуації необережного співзаподіяння юридична доктрина і практика не здатні вирішити задовільно, оскільки в законодавчому регулюванні цих питань існує прогалина. На підставі вивчення низки кримінально-правових норм про відповідальність за створення умов для заподіяння шкоди обґрунтована необхідність криміналізації відповідних суспільно небезпечних діянь у сфері безпеки виробництва, безпеки руху або експлуатації транспорту.

10. Вперше розроблена доктринальна модель кримінально-правових норм про відповідальність за порушення правил безпеки у зазначеній сфері, котрі (порушення) створюють умови для заподіяння тяжких наслідків і викликають їх.

Практичне значення одержаних результатів. Викладені у дисертації положення, висновки і рекомендації можуть вважатися певним творчим доробком автора в юридичній теорії, оскільки спрямовані на подальший розвиток вчення про причинний зв'язок у кримінальному праві.

Основні положення і результати дисертаційного дослідження можуть використовуватися: у процесі подальшого вдосконалення Кримінального кодексу України; при підготовці постанов Пленуму Верховного Суду України з питань кваліфікації злочинів, що вчиняються через необережність; для вдосконалення діяльності правоохоронних органів; в освітянській та науково-дослідній роботі.

Особистий внесок здобувача у двох опублікованих у співавторстві статтях становлять результати його власних наукових розробок проблем, пов'язаних із визначенням впливу об'єктивних особливостей детермінаційних

зв'язків на конструювання складів необережних злочинів.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дисертації доповідалися на чотирьох науково-практичних конференціях: “Теорія і практика застосування чинного кримінального та кримінально-процесуального законодавства в сучасних умовах” (Київ, 2002); “Кримінальний кодекс України 2001 р. (проблеми, перспективи та шляхи вдосконалення кримінального законодавства)” [Львів, 2003]; “Захист соціальних та економічних прав людини: міжнародні стандарти і законодавство України” (Київ, 2004); “Уголовное право: стратегия развития в XXI веке” (Москва, 2005).

Публікації. Основні положення дисертаційного дослідження висвітлені в 7 статтях (3 – у наукових журналах, 4 – у збірниках наукових праць) і 4 тезах виступів на науково-практичних конференціях. Шість статей опубліковані в наукових фахових виданнях України.

Структура дисертації. Праця складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (244 найменування). Повний обсяг дисертації становить 222 сторінки, з них обсяг списку використаних джерел – 22 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** дисертації висвітлені положення, що наведені вище – у структурній частині автореферату “Загальна характеристика роботи”.

Перший розділ “Генезис проблеми причинного зв’язку в кримінально-правовій доктрині” складається з трьох підрозділів.

У *підрозділі 1.1. “Дослідження причинного зв’язку в науці кримінального права дорадянського періоду”* вивчається виникнення і розвиток вчення про причинний зв’язок у кримінально-правовій доктрині та його правове значення. Розглядаються позиції зарубіжних і вітчизняних вчених щодо сутності причинного зв’язку у кримінальному праві, зокрема, у злочинах, що вчиняються через необережність.

Проблема причинності в її кримінально-правовій інтерпретації на належному науковому рівні була досліджена німецькими криміналістами кінця XVIII – поч. XIX ст.ст. У науці кримінального права Росії це питання вперше було порушене професором М.С. Таганцевим у монографії “Про злочини проти життя за російським кримінальним правом” (1873 р.). За його рекомендацією інший російський криміналіст – М.Д. Сергієвський у 1880 р. на монографічному рівні ґрунтовно дослідив кримінально-правові проблеми причинного зв’язку.

Дисертант зазначає, що спеціальних досліджень причинного зв’язку у злочинах, які вчиняються через необережність, до початку дев’ятого сторіччя в кримінально-правовій науці не проводилося. На думку автора, це зумовлено тим, що у той час необережні злочини становили незначну кількість, а у виявлених злочинах цієї категорії причина наслідків була очевидною, оскільки впливала із дій однієї особи (побутова необережність). Тому особливості встановлення причинного зв’язку у злочинах, що вчинялися через необережність,

правової проблеми не складали і залишалися поза увагою науковців.

У XIX ст. відбувся інтенсивний розвиток науки кримінального права. Найбільш поширеними були теорії “загального причинного зв’язку”, представники яких вважають за можливе визнавати причиною будь-яку дію, що належить до умов настання наслідку, а потім межі кримінальної відповідальності визначають за суб’єктивними моментами. Такого змішування причинності і винуватості припускалася більшість дослідників того часу (зокрема, Круг, Глазер, Бурі).

Тоді ж з’явилися прогресивні погляди, що ґрунтувалися на тезі про об’єктивний характер причинного зв’язку, які дотепер не втратили свого значення. Так, сучасна доктрина кримінального права містить усталене положення: особа може бути відповідальною за злочин, склад якого включає суспільно небезпечне діяння у вигляді порушення правил безпеки, лише у разі недотримання зазначених правил. Саме такий погляд висловив у XIX ст. німецький юрист Бар – на його думку, причиною у правовому значенні є така поведінка людини, що не відповідає *правилам життя* (*Regel des Lebens*). Основу теорії цього вченого складає юридична оцінка об’єктивного моменту – діяння особи, вчиненого або всупереч правилам життя, або відповідно до них.

Здобувач обстоює правильність теорій, відповідно до яких у кримінальному праві пропонується обмежувати каузальність об’єктивними критеріями, оскільки причинний зв’язок не залежить від суб’єктивного сприйняття його людиною. Серед цих теорій слухною тезою про нерівноцінну каузальну силу умов вирізняється теорія М.С. Таганцева, однак її автор не запропонував чіткого критерію, що визначав би заявлену ним нерівноцінність.

У підрозділі 1.2. “Вчення про причинний зв’язок у радянській науці кримінального права” досліджені дискусійні питання щодо встановлення причинного зв’язку, а також еволюція поглядів з цієї проблеми в радянській кримінально-правовій доктрині.

Автор зазначає, що дискусії з проблеми причинного зв’язку відбувалися між трьома основними групами вчених, які застосовували різні підходи до питання про характер наслідків діяння. Одні вчені (зокрема, А.А. Піонтковський, М.Д. Дурманов, Т.Л. Сергєєва) стверджували, що кримінально-правове значення має лише необхідний причинний зв’язок. Вони пропонували ставити в вину лише необхідні наслідки діяння, а випадковий причинний зв’язок вважали таким, що не має юридичного значення. Інші науковці (наприклад, Т.В. Церетелі, А.Н. Трайнін, В.М. Кудрявцев) вважали, що юридичне значення має як необхідний, так і випадковий причинний зв’язок, а завдання науки кримінального права полягає в тому, щоб дати перелік ознак наявності причинного зв’язку. Окрему групу складали вчені, на думку яких про відповідальність у праві може йтися не лише тоді, коли існує причинний зв’язок, а й тоді, коли мають місце інші форми об’єктивного зв’язку (криміналісти М.Д. Шаргородський, П.С. Дагель, Г.В. Тімейко, цивіліст Б.С. Антімонов).

Досліджуючи критерії причинного зв’язку, що пропонувалися в радянській науці кримінального права, дисертант дійшов таких висновків.

Основна причина дискусій полягала в тому, що більшість дослідників замість проведення чіткої межі між причинним зв'язком і іншими видами об'єктивного зв'язку, що мають юридичне значення, намагалися ці випадки звести до каузальності і на підставі цього створити загальні критерії причинного зв'язку для всіх злочинів з матеріальними складами. Водночас дисертант встановив, що різний характер впливу привхідних сил на перебіг заподіяння шкоди унеможливорює вироблення єдиного критерію причинного зв'язку для всіх злочинів з матеріальними складами. Виходячи з викладеного, обґрунтовується положення про необхідність врахування на законодавчому рівні особливостей розвитку об'єктивних зв'язків. На думку автора, це дозволить конструювати кримінально-правові норми в розрахунку на типові різновиди процесу заподіяння шкоди.

Автор наголошує на тому, що для юридичної теорії і практики найбільш проблемною щодо встановлення причинного зв'язку є ситуація спільного заподіяння шкоди необережною поведінкою кількох осіб, тому необхідно враховувати ступінь участі кожного із суб'єктів у заподіянні єдиного злочинного результату. Коли наслідок виник в об'єктивному світі через дію не однієї, а цілого ряду причин, не можна стверджувати, що наслідок є проявом лише однієї з причин. Тому дисертант вважає, що концепція “ступеня заподіяння” А.Н. Трайніна, незважаючи на термінологічну неточність (заподіяння не може мати ступенів), за своєю сутністю є правильною. Адаптувавши цю концепцію до сучасних наукових поглядів, здобувач пропонує вирішувати проблеми необережного спільного заподіяння шкоди кількома особами з урахуванням ступеня їх участі у механізмі утворення інтегративної причини. У кримінально-правовій теорії під інтегративною причиною розуміють результат порушень правил безпеки кількома особами – коли порушення правил з боку одного суб'єкта є необхідною, але недостатньою умовою для настання суспільно небезпечного наслідку, і лише поєднання цих порушень створює достатні умови для заподіяння шкоди.

У підрозділі 1.3. “Дослідження причинного зв'язку в сучасній науці кримінального права” проаналізований сучасний стан вчення про причинний зв'язок у кримінально-правовій доктрині України і Росії.

Автором вивчені останні досягнення науки кримінального права, що відображені у працях українських (Н.М. Ярмаш, О.Л. Тимчук) і російських (зокрема, В.Б. Малінін, А.А. Тер-Акопов) криміналістів.

У підрозділі наведені додаткові критичні міркування щодо позиції В.Б. Малініна, який надмірно розширює межі відповідальності: ґрунтуючись лише на тезі необхідної умови (“*conditio sine qua non*”), він не пропонує критерію, який мав би обмежувати довжину причинного зв'язку, що дає можливість інкримінувати особі найвіддаленіші наслідки діяння. Обґрунтовується висновок, що теза “*conditio sine qua non*” не може мати статусу теорії, оскільки це положення являє собою логічне правило встановлення

причини, яке застосовується представниками будь-яких теорій причинного зв'язку у кримінальному праві. Тому термінологічний зворот “теорія *conditio sine qua non*” видається некоректним.

Висновок О.Л. Тимчука про теоретичну обґрунтованість концепції “імовірнісного причинного зв'язку” викликає заперечення. Встановлення певних зв'язків між явищами у статистичному розумінні зовсім не доводить наявності причинного зв'язку при розгляді конкретних явищ. Окрім того, суперечливою видається його пропозиція застосовувати у кримінальному праві теорію “безпосереднього причинного зв'язку”, оскільки цей автор одночасно обстоює позицію щодо неможливості вироблення універсальних критеріїв причинності.

Причиною події може виступати не будь-яка умова, а лише та, що породжує наслідки. Це і становить головну особливість причинного зв'язку, відрізняє його від всіх інших видів зв'язку (кондиціонального, зв'язку станів, часового, функціонального тощо). Аби зорієнтуватися у породженні певного явища, в юридичній літературі пропонується застосувати метод лінгвістичної інтуїції в пізнанні причинного зв'язку. На думку дисертанта, використання цього методу значною мірою залежить від розсуду людини і може призвести до браку об'єктивності у вирішенні питання про наявність у тих чи інших випадках причинного зв'язку.

Причинний зв'язок – не єдиний вид детермінаційної залежності, що використовується кримінальним правом. Дисертант наводить додаткові аргументи на користь цієї позиції. Так, для об'єктивного обґрунтування відповідальності законодавцем у деяких складах злочинів застосовується такий вид детермінаційної залежності, за наявності якого відповідне порушення правил безпеки безпосередньо не завдає шкоди, а за своїми властивостями наближається до її зумовлювання (наприклад, ст.ст. 264, 320 КК). Тому виникає необхідність щодо альтернативного вирішення проблеми: або зберігати за причинним зв'язком значення необхідного зв'язку, що породжує наслідки, і вводити в обіг кримінально-правової науки нову категорію “зумовлюючий зв'язок”, або розширити поняття причинного зв'язку в науці кримінального права, наповнивши його і зумовлюючим зв'язком.

На думку дисертанта, досвід вирішення таких ситуацій у спеціальних науках свідчить про доцільність перегляду традиційного змісту причинного зв'язку і потребу обґрунтування більш широкого його розуміння. Коли з часом фундаментальне наукове поняття виявляється занадто вузьким, видається доречним не вироблення нового поняття для нової сфери, а розумне розширення змісту старого – таким чином, щоб воно охопило і нову сферу. Подібне сприйняття нового має назву принципу збереження фундаментальних понять. Тому автор обстоює слушність застосування термінологічного звороту “причинний зв'язок” і не бачить потреби у заміні його іншим – “детермінаційний зв'язок”.

Другий розділ “Проблеми встановлення причинного зв'язку в окремих категоріях злочинів, що вчиняються через необережність” складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 2.1. “Загальна характеристика злочинів, що вчиняються через необережність” досліджуються соціальна зумовленість криміналізації необережної поведінки, розглядаються види необережних злочинів, а також доводиться актуальність вивчення причинного зв’язку в злочинах проти безпеки виробництва й у злочинах проти безпеки руху або експлуатації транспорту.

Зазначені злочини характеризуються високим ступенем імовірності настання винятково тяжких суспільно небезпечних наслідків через порушення правил безпеки під час здійснення діяльності, що являє собою джерело підвищеної небезпеки. Особлива складність встановлення причинного зв’язку в необережних злочинах зумовлена тим, що в об’єктивному генезисі останніх помітну роль відіграють відразу кілька каузальних факторів. Зважаючи на множинність причин і умов детермінації, надзвичайно складно дати правильну правову оцінку поведінці кожного суб’єкта, який тією чи іншою мірою вплинув на настання загального злочинного наслідку.

Зараз у кримінальному законодавстві відбувається збільшення загальної кількості видів необережних злочинів у порівнянні з раніше чинним Кримінальним кодексом України, а також зміна співвідношення умисних і необережних злочинів у бік збільшення останніх. Автором підраховано, що КК 1960 р. на момент втрати чинності містив приблизно 50 статей, які передбачали відповідальність за необережні злочини, чи які доктрина і судова практика вважали такими. Загалом Особлива частина цього Кодексу містила 318 статей, звідси співвідношення необережних і умисних злочинів дорівнює 15,7 % і 84,3 % відповідно. На момент прийняття Кримінального кодексу України 2001 р. його Особлива частина мала 339 статей, з них приблизно 70 передбачали відповідальність за необережні діяння. Отже, співвідношення необережних і умисних злочинів становить відповідно 20,6 % і 79,4 %.

Автор пропонує включити до Загальної частини кримінального законодавства положення про те, що діяння, вчинені через необережність, визнаються злочинними лише у випадках, коли зазначена форма вини вказана у відповідній статті Особливої частини Кримінального кодексу України (принцип обмеженої відповідальності за ці діяння).

У підрозділі 2.2. “Причинний зв’язок у злочинах проти безпеки виробництва” досліджуються особливості процесу заподіяння шкоди цими злочинами, а також проблеми встановлення причинного зв’язку.

Характер причинного зв’язку у справах про злочинні порушення правил безпеки виробництва має ряд особливостей, які необхідно знати і враховувати для правильного вирішення питання про наявність чи відсутність цієї ознаки об’єктивної сторони злочину.

Наведені додаткові аргументи на користь позиції, відповідно до якої у взаємодії об’єктивних і суб’єктивних детермінант під час вчинення злочину проти безпеки виробництва провідна криміногенна роль належить особистісним (суб’єктивним) факторам, на противагу транспортним злочинам, провідний криміногенний вплив у механізмі яких належить ситуативним (об’єктивним)

факторам. Як правило, вплив привхідних сил ситуативного характеру відбувається залежно від сфери прояву необережності. Тривалість впливу визначає вирішальну роль або суб'єкта, або ситуації в механізмі їх взаємодії. У більшості злочинів проти безпеки руху та експлуатації транспорту має місце раптовий і нетривалий вплив ситуації на суб'єкта. Навпаки, при злочинних порушеннях правил безпеки виробництва зазвичай спостерігається тривалий негативний вплив ситуації на суб'єкта (наприклад, незадовільний стан нагляду за безпечним виконанням робіт). Під час розгортання причинного ланцюга у цих злочинах елемент раптовості впливу ситуації, як правило, відсутній.

Отже, вивчення процесу заподіяння шкоди у сфері безпеки виробництва свідчить про наявність (у більшості випадків) значного проміжку часу між порушенням правил безпеки і настанням суспільно небезпечних наслідків. Такий самий характер має перебіг заподіяння шкоди і в злочинах, пов'язаних з порушеннями правил експлуатації транспорту. Інший механізм заподіяння спостерігається у злочинах проти безпеки руху транспорту: суспільно небезпечні наслідки настають, як правило, без значного часового інтервалу між певним порушенням правил безпеки руху і зазначеними наслідками.

При злочинному порушенні правил безпеки виробництва діяння особи не завжди безпосередньо призводить до настання суспільно небезпечного наслідку, а викликає його через втручання інших об'єктивно несприятливих факторів: необережної поведінки потерпілого, інших осіб, дефектів техніки тощо. Найчастіше труднощі у встановленні причинного зв'язку виникають там, де конкурують між собою кілька детермінаційних факторів, у тому числі і поведінка потерпілого. Автор зауважує, що така ситуація є характерною і для злочинів, що вчиняються у сфері безпеки руху та експлуатації транспорту. Складність цих випадків для правозастосовної діяльності і неоднозначність їх вирішення в доктрині кримінального права пояснюється тим, що шкода, заподіяна потерпілому, перебуває в об'єктивному зв'язку не лише з поведінкою суб'єкта злочину, а й з поведінкою самого потерпілого.

Наведені додаткові аргументи стосовно висновку про те, що поведінка потерпілого повинна бути неправомірною, інакше вона не може чинити вплив на вирішення питання про пом'якшення кримінальної відповідальності особи, яка завдала шкоди. Пом'якшення відповідальності суб'єкта злочину в цих випадках пояснюється тим, що його злочинні дії без неправомірної поведінки самого потерпілого не призвели б до злочинного результату. Ускладнення причинного зв'язку діяльністю потерпілого в теорії і практиці кримінального права прийнято вважати обставиною, що звужує межі відповідальності суб'єкта злочину і пом'якшує покарання.

У підрозділі 2.3. *“Причинний зв'язок у злочинах проти безпеки руху або експлуатації транспорту”* досліджуються особливості процесу заподіяння шкоди цими злочинами, а також проблеми встановлення причинного зв'язку.

На думку автора, природні фактори, які ускладнюють об'єктивний перебіг необережного злочину, варто віднести не до привхідних сил, а до особливостей поєднання часу, місця та обстановки вчинення необережного злочину. При

вивченні судової практики про злочини проти безпеки руху та експлуатації транспорту, а також проти безпеки виробництва дисертанту не зустрілися ситуації, у яких обставинами, що ускладнюють розвиток причинного зв'язку, були б тільки природні сили без участі “людського” фактора.

Відповідно до результатів дослідження, проведеного автором, причинний зв'язок у транспортних злочинах, ускладнений поведінкою потерпілого, мав місце у 33% вивчених справ, а ще в 25,3% випадків поведінка потерпілого спостерігалася серед кількох факторів, що сукупно заподіяли наслідок. Загальна кількість транспортних злочинів, у яких зустрічаються ті чи інші ускладнення розвитку причинного зв'язку в результаті небезпечної поведінки самого потерпілого, складає 58,3 %, тобто більше половини всіх випадків.

Вивчення кримінальних справ свідчить, що критерії встановлення причинного зв'язку, вироблені доктриною (необхідної умови, реальної можливості настання шкоди, необхідності і випадковості тощо), у судовій практиці юристами не використовуються. Органи досудового слідства і суди перебувають під значним впливом висновків експертів і здебільшого некритично переносять результати їх досліджень в обвинувальні висновки, вирoki, інші процесуальні документи.

Автор дійшов висновку – одним із найбільш обґрунтованих підходів щодо встановлення причинного зв'язку варто визнати позицію вчених, які пропонують застосовувати цільовий метод. Його сутність полягає в тому, що будь-яку норму безпеки встановлюють з метою запобігання певним суспільно небезпечним наслідкам. Якщо суб'єкт вчинив порушення правила безпеки, яке (правило) розраховане на запобігання саме тому наслідку, що настав, то діяння суб'єкта перебуває у причинному зв'язку з цим наслідком.

Третій розділ “Обставини, що підлягають кримінально-правовій оцінці при встановленні причинного зв'язку в необережних злочинах” складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 3.1. “Зміст правил безпеки та його значення для встановлення причинного зв'язку в необережних злочинах” зазначається, що порушення норми безпеки є невід'ємною ознакою будь-якого необережного злочину. Якщо в законі не йдеться про порушення конкретних норм безпеки (наприклад, у ст. 119 КК), то необхідно вважати, що передбачається порушення так званих загальних побутових правил безпеки, які через їх численність і розмаїтість не піддаються вичерпному обліку. Проте порушення не будь-якого правила безпеки у відповідних випадках може мати каузальну силу і викликати заподіяння шкоди. Відтак необхідно відшукати той критерій, який дозволить визначити каузальну значущість порушення певного правила безпеки. При цьому не можна виходити з абстрактних філософських понять, які не мають чітких параметрів (випадковість і необхідність, реальна можливість тощо).

У зазначеному контексті видається слушною думка В.М. Кудрявцева про те, що розмежувати соціально значущі зв'язки і зв'язки, що не є такими, можна лише за допомогою критерію, який сам вирізняється

соціальним характером. Дисертант конкретизує наведене положення і стверджує, що цей зв'язок повинен бути не лише соціально, а й юридично значущим. Такою значущістю має характеризуватися передусім правило безпеки, що порушене у конкретному випадку. Саме воно створене у розрахунку на запобігання кримінально караним суспільно небезпечним наслідкам. Отже, зміст правила безпеки визначає, чи може його порушення породжувати наслідки, передбачені кримінальним законом.

Орган досудового розслідування і суд з урахуванням цільового методу повинні не лише встановити, які конкретні правила безпеки були порушені винуватим, а й переконатися в тому, що це порушення правил не є формальним.

У підрозділі 3.2. *“Значення злочинних наслідків і механізму їх заподіяння для встановлення причинного зв'язку в необережних злочинах”* здобувач акцентував увагу на тій обставині, що зовнішня сторона причинних відносин відображає лише фізичну залежність явищ, але не дозволяє виявити приховану причину цієї залежності. Причинний зв'язок є латентною реальністю, хоча фізична причина і фізичний наслідок самі по собі можуть сприйматися органами чуття людини чи фіксуватися спеціальними технічними засобами. Тому правильне розуміння причинного зв'язку полягає у визначенні останнього як внутрішніх відносин речей, явищ і процесів.

Зроблений висновок – у досліджуваних злочинах порушення правил безпеки завдає шкоди додатковому безпосередньому об'єкту (здоров'ю і життю людини) через ураження основного безпосереднього об'єкта кримінально-правової охорони (безпеки виробництва або безпеки руху чи експлуатації транспорту). В узагальненому вигляді механізм заподіяння шкоди суспільним відносинам є таким: порушення правил безпеки призводить до змін в основному безпосередньому об'єкті (заподіяння соціальної шкоди) і через останній – до шкідливих наслідків у додатковому безпосередньому об'єкті (заподіяння фактичної шкоди).

На підставі викладеного дисертант удосконалив критерії встановлення причинного зв'язку, орієнтовані на юристів: 1) чи було діяння особи у вигляді порушення правила безпеки необхідною умовою створення аварійної ситуації? 2) чи належать шкідливі наслідки, що настали в об'єктах кримінально-правової охорони, до тієї категорії наслідків, на запобігання яких розраховане відповідне правило безпеки, порушене суб'єктом? 3) чи відповідає об'єктивний механізм заподіяння шкоди тій послідовності настання наслідків, на запобігання якій розраховане відповідне правило безпеки, порушене суб'єктом? (останній критерій запропонований автором).

Для відмежування безпосереднього заподіяння шкоди від створення умов її заподіяння у злочинах, що вчиняються через необережність, дисертантом розроблена класифікація порушень правил безпеки залежно від ступеня глибини ураження об'єкта кримінально-правової охорони, а

саме: 1) порушення правил, що є *формальним* (небезпека для об'єкта не створюється): кримінальна відповідальність виключається через відсутність будь-якого зв'язку зі шкідливим наслідком; 2) порушення правил, що *сприяє настанню наслідку* (необхідна, але не достатня умова; небезпека для об'єкта створюється, але реалізується за рахунок приєднання інших факторів, що сприяють заподіяння шкоди): *зумовлюючий зв'язок*. Кримінальна відповідальність має бути встановлена у вигляді привілейованого складу злочину; 3) порушення правил, що *породжує наслідок* (умова і необхідна, і достатня; небезпека для об'єкта створюється і реалізується поведінкою одного суб'єкта без приєднання інших факторів, що сприяють заподіяння шкоди): *причинний зв'язок*. Кримінальна відповідальність настає на загальних підставах і встановлюється у вигляді основного (або кваліфікованого) складу злочину.

У підрозділі 3.3. *“Диференціація кримінальної відповідальності за необережні діяння з урахуванням видів детермінаційних зв'язків”* досліджені проблеми встановлення кримінальної відповідальності за спільне заподіяння тяжких наслідків – результат порушень правил безпеки, що вчиняються кількома особами.

Зроблений висновок про те, що у багатьох ситуаціях об'єктивного перебігу необережного злочину, вчиненого у співзаподіянні, кримінально-правову оцінку отримують дії лише однієї особи з числа тих, які завдали шкоди. За даними автора, 25,3% необережних злочинів у сфері взаємодії людини і техніки вчиняються групою осіб, а несе відповідальність за це лише останній із співзаподіювачів. Інші особи, які припустилися порушення правил безпеки і сприяли настанню спільного злочинного наслідку, не притягуються до кримінальної відповідальності за відсутністю причинного зв'язку.

Аналіз поведінки осіб, визнаних винними, доводить, що їхні діяння не завжди є безпосередньою причиною заподіяння шкоди, нерідко вони можуть являти собою створення умов такого заподіяння. Отже, стосовно суспільно небезпечних діянь, що вчиняються через необережність, спостерігається ситуація їх *“неповної криміналізації”* – законодавець не зміг виявити всі діяння, характер і ступінь суспільної небезпеки яких дозволяє визнати останні злочинами. Оскільки нерідко порушення правил безпеки з боку кількох осіб постають необхідними умовами настання шкідливих наслідків, які іноді є особливо тяжкими (загибель багатьох потерпілих тощо), то характер і ступінь небезпеки такого діяння видається достатнім для визнання його злочином. Відповідно до цього зроблений висновок про наявність певної прогалини у кримінально-правовому регулюванні і запропоновано встановити у кримінальному законі злочинність зумовлювання шкоди. Це дасть змогу водночас диференціювати кримінальну відповідальність за необережні діяння з урахуванням видів детермінаційних зв'язків. Сформульовані автором склади злочинів (п. 2 висновків) належать до привілейованих.

ВИСНОВКИ

Основні наукові здобутки дисертанта, окрім тих, що висвітлені вище, відображені, зокрема, у таких положеннях:

I. Вивчення проблеми встановлення причинного зв'язку у злочинах, що вчиняються через необережність, переконливо засвідчує: жодна з теорій причинного зв'язку у кримінальному праві, якою б логічною і стрункою вона не здавалась, не може пройти випробування реальними життєвими ситуаціями. Вони є доволі різноманітними, оскільки суспільство безперервно розвивається і виникають нові форми небезпечної поведінки. З огляду на те, що доктрина наразі не здатна запропонувати для потреб юридичної практики якусь одну прийнятну теорію причинного зв'язку, автор вважає законодавчий шлях вирішення цієї проблеми найоптимальнішим.

II. Пропонується внести певні корективи до Кримінального кодексу України.

1. Доповнити розділ X “Злочини проти безпеки виробництва” статтею такого змісту:

“Стаття 275¹. Порухення правил безпеки виробництва, що створило умови для настання тяжких наслідків

Порухення правил охорони праці або безпеки ведення робіт, а також інше порушення правил безпеки виробництва, що створило умови для заподіяння тяжких тілесних ушкоджень або смерті потерпілому та призвело до настання цих наслідків, —

карається...”.

2. Доповнити розділ XI “Злочини проти безпеки руху та експлуатації транспорту” статтею такого змісту:

“Стаття 286¹. Порухення правил безпеки на транспорті, що створило умови для настання тяжких наслідків

Порухення правил безпеки руху або експлуатації транспорту, а також інше порушення чинних на транспорті правил безпеки, що створило умови для заподіяння тяжких тілесних ушкоджень або смерті потерпілому та призвело до настання цих наслідків, —

карається...”.

Запропоновані новели передбачатимуть відповідальність лише за ті порушення правил безпеки, які є необхідними умовами створення інтегративної причини настання злочинних наслідків. За межами дослідження залишились проблеми відповідальності за порушення правил безпеки, що створили умови для спричинення тяжких наслідків іншою особою; діяння останньої перебувають у безпосередньому причинному зв'язку із заподіяною шкодою.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Багіров С.Р. Причинний зв'язок у кримінальному праві: огляд стану проблеми // Проблеми пенітенціарної теорії і практики. – К.: КІВС, 2002. – № 7. – С. 166–171.
2. Багіров С.Р. Вчення про причинний зв'язок у вітчизняній науці кримінального права дорадянського періоду (XIX – поч. XX ст.ст.) // Держава та регіони. – Серія: Право. – 2002. – № 5. – С. 80–85.
3. Багіров С.Р. Причинний зв'язок у “транспортних” злочинах // Теорія і практика застосування чинного кримінального і кримінально-процесуального законодавства в сучасних умовах. – Ч. 1. – К.: НАВС України, 2002. – С. 51–52.
4. Багіров С.Р. Специфіка причинного зв'язку у злочинах, вчинених з необережності // Кримінальний кодекс України 2001 р. (проблеми, перспективи та шляхи вдосконалення кримінального законодавства). – Львів: ЛІВС, 2003. – С. 60–62.
5. Багіров С.Р. Загальна характеристика необережних злочинів за Кримінальним кодексом України // Проблеми пенітенціарної теорії і практики. – К.: КІВС, 2003. – № 8. – С. 115–120.
6. Багіров С.Р. Злочини проти безпеки руху або експлуатації транспорту: проблеми встановлення причинного зв'язку // Адвокат. – 2004. – № 5. – С. 14–17.
7. Музика А., Багіров С. Диференціація відповідальності за необережні злочини з урахуванням різновидів детермінаційних зв'язків // Право України. – 2004. – № 7. – С. 114–118.
8. Багіров С.Р. Зміст і значення порушення правил безпеки при встановленні причинного зв'язку в необережному злочині // Держава і право. – Вип. 25. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2004. – С. 481–486.
9. Багіров С.Р. Причинний зв'язок, ускладнений втручанням привхідних сил (на прикладі транспортних злочинів) // Проблеми пенітенціарної теорії і практики. – К.: КІВС, 2004. – № 9. – С. 155–163.
10. Багіров С.Р. Кримінально-правовий аспект соціального захисту у сфері боротьби зі злочинною необережністю // Захист соціальних та економічних прав людини: міжнародні стандарти і законодавство України. – К.: КЮІ МВС України, 2004. – С. 143–145.
11. Музыка А.А., Багиров С.Р. Привилегированные составы преступлений с неосторожной формой вины // Уголовное право: стратегия развития в XXI веке. – М.: МГЮА, 2005. – С. 131–134.

АНОТАЦІЇ

Багіров С.Р. Причинний зв'язок у злочинах, що вчиняються через необережність. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право і кримінологія; кримінально-виконавче право. Інститут держави і права ім. В.М. Корецького

НАН України, Київ, 2005.

У дисертації досліджується комплекс проблем теоретичного і практичного характеру, пов'язаних із встановленням причинного зв'язку у злочинах, що вчиняються через необережність. Проаналізовані концепції причинного зв'язку у необережних злочинах, що розроблені в доктрині кримінального права починаючи з XIX ст. Досліджені та встановлені закономірності розвитку причинного зв'язку в найбільш складних для теорії і практики ситуаціях. Особлива увага приділена вивченню проблем встановлення причинного зв'язку у злочинах проти безпеки виробництва й у злочинах проти безпеки руху та експлуатації транспорту. Запропоноване законодавче вирішення у межах Особливої частини Кримінального кодексу України одного з аспектів проблеми необережного співзаподіяння шкоди. Сформульовані кримінально-правові норми, що передбачають відповідальність за порушення правил безпеки, яке створило умови для заподіяння тяжких наслідків і потягло їх настання.

Ключові слова: причинний зв'язок, необережний злочин, порушення правил безпеки, злочинний наслідок, необережне співзаподіяння, заподіяння шкоди.

Багиров С.Р. Причинная связь в преступлениях, совершаемых по неосторожности. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право. Институт государства и права им. В.М. Корецкого НАН Украины, Киев, 2005.

В диссертации исследуется комплекс проблем теоретического и практического характера, связанных с установлением причинной связи в преступлениях, совершаемых по неосторожности.

Проанализированы концепции причинной связи в неосторожных преступлениях, разработанные в науке уголовного права начиная с XIX в.

На новом концептуальном уровне обоснован тезис относительно причинной связи как вида детерминационной зависимости, применяемого в уголовном праве. Для объективного обоснования ответственности за определенные преступления законодатель использует такой вид детерминационной зависимости, при наличии которого соответствующее нарушение правил безопасности непосредственно не причиняет вреда, а по своим свойствам приближается к созданию условий для наступления последствий. Диссертант установил, что дискуссии среди исследователей по проблеме причинной связи вызываются неоправданной абсолютизацией значения каузальности в уголовном праве, а также стремлением установить признаки причинной связи там, где имеют место иные виды детерминационных зависимостей.

Исследованы закономерности развития причинной связи в наиболее сложных для теории и практики ситуациях. Особое внимание уделено изучению проблем установления причинной связи в преступлениях против безопасности

производства и в преступлениях против безопасности движения и эксплуатации транспорта.

Выявлена непоследовательность отечественного законодателя в части установления уголовной ответственности за нарушения правил безопасности при осуществлении деятельности, являющейся источником повышенной опасности, если эти нарушения не причиняют вред непосредственно, а лишь обуславливают его наступление. Сформулированы составы преступлений, предусматривающие ответственность за неосторожное сопричинение вреда.

Для решения проблемы причинной связи в преступлениях, совершаемых по неосторожности, предложено дифференцировать уголовную ответственность путем установления смягченной уголовной наказуемости преступного обуславливания вреда.

Разработана доктринальная модель уголовно-правовых норм, предусматривающих ответственность за нарушения правил безопасности, создающие условия для наступления тяжких последствий и вызывающие их.

Ключевые слова: причинная связь, неосторожное преступление, нарушение правил безопасности, преступное последствие, неосторожное сопричинение, причинение вреда.

Bagirov S.R. Causal relation in crimes committed by carelessness. – Manuscript.

The Thesis for a Candidate's Degree in Law Sciences in Speciality 12.00.08. – Criminal Law and Criminology; Criminal-Executive Law. The V.M. Koretsky Institute of the State and Law of the Ukrainian National Academy of Sciences, Kyiv, 2005.

The dissertation is devoted to the research of a number of theoretical and practical problems related with establishment of causal relation in crimes committed by carelessness. The historical review of conceptions of the causal relation in criminal law from XIX century till nowadays in crimes committed by carelessness has been carried out. Regularities of causal relation development in the most difficult situations of theory and practice have been established and researched. The special attention is paid to research of establishment of the causal relation in crimes against production, traffic safety and transport operating safety.

The legislative decision of the problem connected with co-causality in crimes committed by carelessness in Special Part of Criminal Code of Ukraine has been proposed. The criminal law regulations which foresee the responsibility for breach of safety rules that created conditions of causality of serious consequences and tend to their appearance.

Keywords: causal relation, crime committed by carelessness, breach of safety rules, criminal consequence, co-causality in crimes committed by carelessness, endamagement.